

Πρωτοπρ. Αναστάσιος Γκοτσόπουλος: Το Άγιον Όρος και η Σύνοδος της Κρήτης

Ιούλιος 26, 2017

Δημοσιεύθηκε στις 17/30.6.17 μετά από πολύμηνη κυοφορία κείμενο τῆς Ἐκτάκτου Διπλῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγ. Ὁρους πού ἀναφέρεται στή Σύνοδο τῆς Κρήτης καί ἐπιγράφεται «Μήνυμα τοῦ Ἁγίου Ὁρους περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κρήτῃ Συνόδου»[1].

Τὸ κείμενο αὐτὸ ἔτυχε ποικίλης ἀντιμετωπίσεως: Ἀπὸ θετικὰ σχόλια, μέχρι αὐστηρῆ καὶ τεκμηριωμένη κριτικὴ, ἐνῶ δὲν ἦσαν λίγοι πού τὸ προσπέρασαν ἀδιάφορα, ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενο στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητος[2].

Α. Νομίζουμε ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη μία σύντομη ἀναφορὰ στὴν προϊστορία τοῦ κειμένου:

Τὸ ἹΕΡΟΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ τῆς 12/25.5.2016

Τὸ Ἅγιο Ὁρος τὴν 12/25 Μαΐου 2016 (ἓνα μῆνα πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης) μὲ ἐπίσημο Ἱεροκοινοτικὸ Γράμμα Του [3] πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κοινοποιήθην σὲ ὅλες τὶς Αὐτοκέφαλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, ἐξέφραζε τὶς ἔντονες ἀνησυχίες Του γιὰ πολλὰ σημεῖα τοῦ Κανονισμοῦ Λειτουργίας τῆς Πανορθόδοξου καὶ τῶν προσυνοδικῶν κειμένων «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» καὶ «Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας».

Οἱ ἀπόψεις καὶ οἱ ἀνησυχίες τοῦ Ἁγ. Ὁρους πού διατυπώθηκαν στὸ Ἱεροκοινοτικὸ Γράμμα δὲν ἔγιναν οὐσιαστικὰ ἀποδεκτὲς ἀπὸ τοὺς τὰ πρῶτα φέροντες τῆς Κρήτης. Αὐτὸ εἶναι ἐμφανὲς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ στὶς Συνόδους μετὰ τὴν Ζ΄ Οἰκουμενικὴ, κανένα ἄλλο σημεῖο ἀπὸ τὶς καίριες παρατηρήσεις τοῦ Ἁγίου Ὁρους πού ἀναφέρονται στὸ ἀνωτέρω γράμμα δὲν ἔγινε ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὴ Σύνοδο! Οὐσιαστικὰ ἡ κραυγὴ ἀγωνίας τοῦ Ἁγ. Ὁρους δὲν εἰσακούσθηκε ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης.

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ἹΕΡΟΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ τῆς 13/26.11.2016.

Μετὰ τὴν «Πανορθόδοξη», ἡ ΕΔΙΣ (Ἐκτακτὸς Διπλὴ Ἱερὰ Σύναξι τοῦ Ἁγίου Ὁρους) τῆς 23.9./3.10.2016 ἀνέθεσε σὲ πενταμελὴ Ἱεροκοινοτικὴ Ἐπιτροπὴ τὴ σύνταξη Εἰσηγήσεως ἐπὶ τῶν ἐγκριθέντων Κειμένων τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης. Τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἦσαν: οἱ Καθηγούμενοι Ξηροποτάμου ἀρχιμ. Ἰωσήφ, Σίμωνος Πέτρας ἀρχιμ. Ἐλισσαῖος, Σταυρονικήτα ἀρχιμ. Τύχων, ὁ ὁποῖος καὶ συμμετεῖχε ὡς σύμβουλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὴν Σύνοδο τῆς Κρήτης καὶ οἱ ἱερομόναχοι Χρυσόστομος Κουτλουμουσιανὸς καὶ Λουκάς Γρηγοριάτης.

Ἡ Εἰσηγήσις τῆς Ἱεροκοινοτικῆς Ἐπιτροπῆς πού δημοσιεύθηκε στὶς 13/26.11.2016[4], παρὰ τὴν εὐγενικὴ καὶ μὲ σεβασμὸ ἐκφρασθεῖσα ἀναφορὰ τῆς πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη καὶ τοὺς λοιποὺς Προκαθημένους, διακρίνεται γιὰ τὴν αὐστηρότητα τοῦ λόγου καὶ τὴν ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια τῶν θεολογικῶν τῆς θέσεων καὶ τῆς κριτικῆς τῶν συνοδικῶν κειμένων τῆς Κρήτης.

Ἡ Ἱεροκοινοτικὴ Ἐπιτροπὴ στὴν Εἰσηγήσιν τῆς ἀναφέρεται μεταξὺ ἄλλων στὸ ἀπὸ 12/25 Μαΐου 2016 Γράμμα ἐπισημαίνοντας ἐμμέσως πλὴν σαφῶς ὅτι οἱ ἐν αὐτῷ παρατηρήσεις τοῦ Ἁγ. Ὁρους δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης .

Καὶ μόνον ἡ τελευταία φράσις τῆς Εἰσηγήσεως μὲ τὴν ὁποία κατακλείεται ἡ Εἰσηγήσις τῆς Ἱεροκοινοτικῆς Ἐπιτροπῆς ἀποτελεῖ κόλαφο καὶ οὐσιαστικὰ τὴ θεολογικὴ ἀκύρωσις τῆς «Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου».

Γράφει τὸ Ἅγ. Ὁρος: «Προσβλέπομεν μετ' ἐλπίδος εἰς τὴν περαιτέρω θεολογικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ πλέον αὐθεντικὴν διατύπωσιν τῶν συνοδικῶν κειμένων, ὥστε αὐτὰ νὰ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς σωτηριώδους ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, συμφώνως πρὸς τὸν Ὁρον τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου: «Οἱ Προφῆται ὡς εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς παρέλαβεν, οἱ

Διδάσκαλοι ὡς ἔδογμάτισαν, ἡ Οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ χάρις ὡς ἔλαμψεν· ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται...».

Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ Ἀγιορεῖτες δηλώνουν ὅτι τὰ τελικὰ κείμενα τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης ὅπως εἶναι διατυπωμένα δὲν ἀνταποκρίνονται «εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς σωτηριώδους ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον»! Εἶναι ὅμως ἐντελῶς ἀδιανόητο μία Ὁρθόδοξη Σύνοδος ποῦ θέλει νὰ αὐτοπροσδιορίζεται ὡς «Ἁγία καὶ Μεγάλη» καὶ μὲ ἀπαίτηση οἱ ἀποφάσεις της νὰ τύχουν «πανορθόδοξου ἀποδοχῆς», τὰ κείμενά της νὰ μὴν ἀνταποκρίνονται «εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς σωτηριώδους ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον»! Σὲ τί ἔγκειται, λοιπόν, τὸ «Ἁγία καὶ Μεγάλη»;

Ἀκόμα σοβαρότερη εἶναι ἡ ἐπόμενη φράση-καταγγελία τοῦ Ἁγ. Ὁρους γιὰ τὴν Κρήτη: Οἱ Ἀγιορεῖτες διακρίνουν ὅτι τὰ τελικὰ κείμενα τῆς Κρήτης, ὡς ἔχουν, δὲν εἶναι σύμφωνα «πρὸς τὸν Ὅρον τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου: «Οἱ Προφῆται ὡς εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς παρέλαβεν, οἱ Διδάσκαλοι ὡς ἔδογμάτισαν, ἡ Οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ χάρις ὡς ἔλαμψεν· ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται...». Τί σημαίνει ἡ φράση αὐτὴ γιὰ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης; Ὅτι ἡ Σύνοδος ἐλέγχεται ὡς κακόδοξη ἀφοῦ δὲν μπορεῖ σήμερα ὡς ἔχει νὰ στοιχηθεῖ στὴν ἀποστολική, πατερικὴ καὶ ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴ παράδοση!

Οἱ Ἀγιορεῖτες, βέβαια, ἔχοντες «καλὸ λογισμὸ» δηλώνουν ὅτι «προσβλέπουν μετ' ἐλπίδος» στὴ διόρθωση τῶν κειμένων. Φοβᾶμαι ὅμως ὅτι – κατ' ἄνθρωπον – εἶναι μάταιη ἡ ἐλπίδα τους αὐτὴ, ἐπειδὴ οἱ ἀρμόδιοι τῆς Συνόδου ἐπέλεξαν συνειδητὰ καὶ μεθόδευσαν τὴ διατύπωση καὶ τὶς συγκεκριμένες ἀποφάσεις. Αὐτὴ τὴ θεολογία πιστεύουν, αὐτὴ τὴ θεολογία θέλουν νὰ ἐπιβάλουν στὴν Ἐκκλησία μας.

Εἶναι, λοιπόν, πολὺ δικαιολογημένη ἡ σφοδρὴ δυσaráσκεια τοῦ Φαναρίου γιὰ τὴν Εἰσήγηση τῆς Ἱεροκοινοτικῆς Ἐπιτροπῆς παρὰ τὶς εὐγενεῖς καὶ φιλόφρονες ἀναφορὲς τῆς Ἐπιτροπῆς στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη, διότι οὐσιαστικὰ τὸ Ἁγ. Ὅρος ἀποδόμησε θεολογικὰ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης!

Τὸ «ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΟΡΟΥΣ» τῆς 17/30.6.2017.

Ἔτσι, σὲ μία προσπάθεια νὰ «ξεπεραστεῖ» ἡ ἔντονη δυσaráσκεια τοῦ Φαναρίου στὴν ΕΔΙΣ τῆς 18.4/1.5.2017, ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱ. Μ. Σίμωνος Πέτρας ἀρχιμ. Ἐλισσαῖος πρότεινε τὸν λόγιό Προηγούμενο τῆς Ἱ. Μ. Ἰβήρων ἀρχιμ. Βασίλειο (Γοντικάκη), νὰ συντάξει ἄλλο κείμενο ποῦ θὰ κυκλοφοροῦσε ὡς «Μήνυμα τοῦ Ἁγ. Ὁρους περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κρήτῃ Συνόδου».

Τὸ κείμενο τοῦ ἀρχιμ. Βασιλείου συζητήθηκε στὴν συνεδρίαση τῆς ΕΔΙΣ τῆς 17/30.6.2016 καὶ ἔγινε ἀποδεκτὸ κατὰ πλειοψηφία. Μειοψήφησαν οἱ Καθηγούμενοι καὶ ἀντιπρόσωποι πέντε Ἱ. Μονῶν: Ξηροποτάμου, Γρηγορίου, Καρακάλου, Φιλοθέου καὶ Κωνσταμονίτου. Γιὰ τὴν ἱστορία ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ συνήθης ἀγιορεῖτικη πρακτικὴ εἶναι τὰ σχέδια κειμένων τοῦ Ἁγ. Ὁρους νὰ ὑποβάλλονται πρῶτα στὶς Ἱ. Μονὲς γιὰ νὰ ἀποφασίσουν οἱ Γεροντικὲς τους Συνάξεις τί γνώμη θὰ ἐκφέρουν οἱ Ἀντιπρόσωποί τους στὴν ΕΔΙΣ. Κάτι τέτοιο δὲν ἔγινε μὲ τὸ κείμενο τοῦ π. Βασιλείου, ἀλλὰ ἦρθε κατ' εὐθείαν στὴν ΕΔΙΣ.

Θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω κειμένων τῶν «θεσμικῶν» ὀργάνων τοῦ Ἁγ. Ὁρους τόσο κατὰ τὴν προσυνοδικὴν περίοδο ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης, εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας πολὺ σημαντικὰ κείμενα ἀπὸ τὸ Ἁγ. Ὅρος (ἀπὸ Ἱ. Μονὲς[5] ἢ Κελλιῶτες[6] μοναχοῦς), ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄλλα πὶδ αὐστηρὰ καὶ ἄλλα μὲ λεπτότητα διατυπώσεως, πάντως στὸ σύνολό τους ἐξέφραζαν τὴν ἀνησυχία, ἀρχικά, καὶ κατόπιν τὴν ἔντονη διαμαρτυρία γιὰ τὶς θεολογικὲς θέσεις τῆς Κρήτης.

Τονίζουμε μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση ὅτι κανένα ἀγιορεῖτικο κείμενο δὲν μίλησε μὲ ἐνθουσιασμὸ ἢ ἔστω μὲ ἀπλή ἱκανοποίηση γιὰ τὴν Κρήτη. Ἄν οἱ Προκαθήμενοι τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν ποῦ συμμετεῖχαν στὴν Κρήτη σέβονται πράγματι τὸν ἀγιορεῖτικο μοναχισμό, ὅπως κατ' ἐπανάληψιν δηλώνουν, καλὸ εἶναι νὰ προβληματιστοῦν πολὺ ἀπὸ τὴ στάση τοῦ Ἁγ. Ὁρους

έναντι τῶν ἀποφάσεων πού ἔλαβαν στήν Κρήτη! Νομίζουμε εἶναι μοναδικό στήν συνοδική ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας τὸ γεγονός ὅτι μία τέτοια Σύνοδος, ἡ ὁποία προετοιμαζόταν ἐπὶ δεκαετίες, μὲ δεκάδες συσκέψεις, συνεδρίων, διασκέψεων σὲ πανορθόδοξο ἐπίπεδο, ἡ ὁποία «λανσάρεται» ὡς τὸ μέγιστο συνοδικὸ γεγονός τῆς β-γ' χιλιετίας, νὰ τύχει τοσαύτης καὶ τοιαύτης ἀπαξιώσεως ἀπὸ τὸ Ἁγιώνυμο Ὅρος! Οἱ πρωτεργάτες τῆς Συνόδου δὲν μποροῦν νὰ εἶναι ὑπερήφανοι γιὰ τὸ κατόρθωμά τους αὐτό...

Τέλος, δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει τὸ ὅτι λόγω τῶν ἀποφάσεων τῆς Κρήτης ὑπάρχει σοβαρὴ ἀναταραχὴ στὸ Ἁγ. Ὅρος πού ἔχει ἐκδηλωθεῖ μὲ τὴ διακοπὴ τοῦ μνημοσύνου τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, δηλ. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου (ἐπίσημα γνωστοποιημένη ἢ ὄχι) καὶ τὴν ἐπιβολὴ αὐστηρῶν ποινῶν σὲ πολλοὺς Κοινοβιάτες καὶ Κελλιῶτες μοναχοὺς – γεγονός μοναδικὸ τίς τελευταῖες δεκαετίες στὸ Ἁγ. Ὅρος

Β. Ἄς ἔρθουμε τώρα στὸ «Μήνυμα τοῦ Ἁγ. Ὁρους περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κρήτη Συνόδου». Ἐπιγραμματικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἐμφανές ὅτι εἶναι καρπὸς συμβιβασμοῦ τῶν τάσεων πού ὑπάρχουν σήμερα στὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ πρὸ συγκεκριμένα στήν Ἱ. Κοινότητα.

Θεωροῦμε ἰδιαίτερα σημαντικὸ ὅτι μνημονεύονται στήν ἀρχὴ τοῦ «Μηνύματος» τὰ δύο παλαιότερα ἱεροκοινοτικὰ κείμενα: Ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη (12/25 Μαΐου 2016) καὶ ἡ Εἰσήγησις τῆς ἱεροκοινοτικῆς πενταμελοῦς Ἐπιτροπῆς (13/26.11.2016). Μάλιστα τὸ «Μήνυμα» αὐτοπροσδιορίζεται ὡς ἀπόφασις τοῦ Ἁγ. Ὁρους «ἐν συνεχείᾳ τῶν ἤδη γνωστοποιηθέντων κατὰ τὸ τελευταῖον διάστημα ἐπισήμων κειμένων τοῦ Ἁγίου Ὁρους – τόσον τῶν θέσεων αὐτοῦ πρὸ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, ὅσον καὶ τῆς ἀποτιμήσεως τῶν τελικῶν κειμένων τῆς Συνόδου». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ΕΔΙΣ ἀνανεώνει καὶ ἐπαναβεβαιώνει τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχὺ τῶν προηγουμένων δύο ἀγιορειτικῶν κειμένων. Καὶ τὰ τρία λοιπόν, αὐτὰ κείμενα ἀποτελοῦν ἓνα ἐνιαῖο σύνολο ἔκφρασις τοῦ «θεσμικοῦ» φορέα τοῦ Ἁγ. Ὁρους γιὰ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης.

Μελετώντας κάποιος μὲ προσοχὴ τὸ «Μήνυμα» ἀντιλαμβάνεται ὅτι οἱ Ἁγιορεῖτες δὲν ἀναφέρονται μὲ ἐνθουσιασμό ἀλλὰ οὔτε καὶ μὲ θετικὰ λόγια καὶ ἰκανοποίηση γιὰ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης, γιὰ ἓνα τέτοιο «μεῖζον ἐκκλησιαστικὸ γεγονός». Μάλιστα, διαβάζοντας πίσω ἀπὸ τίς γραμμὲς διακρίνει κανεὶς ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ «Μηνύματος» θεωρεῖ μὲν τὰ ὅσα ἔγιναν στήν Κρήτη ὡς ἐκκλησιολογικῶς μᾶλλον ἀπαράδεκτα, ἐν τούτοις δὲν τολμᾷ αὐτὸ νὰ τὸ πεῖ *ex pressis verbis*, ἀλλὰ πολὺ συγκεκριμένα. Ἔτσι συμβαίνει τὸ ἐξῆς παράδοξο: Τὸ κείμενο νὰ τιτλοφορεῖται «Μήνυμα τοῦ Ἁγ. Ὁρους περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κρήτη Συνόδου» ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει καμία σαφὴς ἀποτίμησις τῆς Συνόδου, καμία σαφὴς ἀναφορὰ οὔτε θετικὴ οὔτε ἀρνητικὴ γιὰ τίς ἀποφάσεις τῆς!

Μήπως, ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου δὲν ἔχει τὴ θεολογικὴ δυνατότητα γιὰ μία τέτοια ἀποτίμησις; Ἀσφαλῶς ὄχι! Ὁ π. Βασίλειος καὶ θεολογία καὶ γράμματα πολὺ καλὰ γνωρίζει. Συνεπῶς, **ἐπέλεξε νὰ μὴν μιλήσει μὲ σαφήνεια γιὰ τίς ἀποφάσεις τῆς Κρήτης, οὔτε θετικὰ οὔτε ἀρνητικὰ!**

Τὸ «Μήνυμα τοῦ Ἁγίου Ὁρους περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κρήτη Συνόδου» ἀντὶ νὰ ἀναφερθεῖ στὴ Σύνοδο κάνει ἐκτενέστατη ἀναφορὰ – ἐκ πρώτης ὄψεως περιπτῆ – στήν περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία τῆς πίστεώς μας ἐν συσχετισμῶ πρὸς τὴν Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου καὶ τὴν νίκη κατὰ τοῦ θανάτου. Γιὰ ποιοὺ λόγους, ἄραγε; Προφανῶς, ἐπειδὴ ἐπιλέγοντας νὰ μὴν ἀναφερθεῖ στὴ Σύνοδο καθ' ἑαυτὴ **σχολιάζει τίς σοβαρὲς ἀρνητικὲς συνέπειες τῆς Συνόδου γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας!** Ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν σοβαρότητα τῶν συνεπειῶν τῆς Συνόδου μόνον προσφεύγοντας στήν περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία καὶ στὴ νίκη τοῦ Κυρίου κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου μπορεῖ νὰ τὸ κάνει!

Τόσο σοβαρὰ πρέπει νὰ ἀξιολογεῖ τίς συνέπειες τῆς Κρήτης...

Προσδιορίζεται ήδη από την αρχή ο σκοπός συγγραφής του «Μηνύματος». Γράφουν οι Άγιοι: «Διαρκώς παρατηρείται μιὰ υποβόσκουσα ταραχήπροκαλουμένη από αντιδράσεις κατά αποφάσεων τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου (Κρήτη, 2016). Προτείνονται ἀποτειχίσεις καὶ διακοπαὶ τοῦ μνημοσύνου τῶν οἰκείων ἐπισκόπων. Ἐπειδὴ εἴμεθα ἀποδέκται αὐτῶν τῶν ἀνησυχιῶν, καὶ εὕρισκόμενοι ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀπευθύνομεν πρὸς ὅλους τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ: Εἰρήνη ὑμῖν. Δὲν ὑπάρχει λόγος ταραχῆς, ἐφ’ ὅσον εὕρσκεται μεθ’ ἡμῶν ὁ Ἀναστάς Κύριος».

Εἶναι τραγικό: Ἡ Σύνοδος ποὺ συνεκλήθη γιὰ νὰ διατρανώσει – τάχα – τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἔξω γίνεται αἰτία τῆς διασπάσεως Της καὶ δημιουργίας «ταραχῶν» καὶ «σχισμάτων»! Ἀλήθεια, καὶ τί δὲν κρύβει ἡ φράση **«Δὲν ὑπάρχει λόγος ταραχῆς, ἐφ’ ὅσον εὕρσκεται μεθ’ ἡμῶν ὁ Ἀναστάς Κύριος»!** Δὲν λέει τὸ κείμενο ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος ταραχῆς διότι ὅλα καλῶς ἐξελίχθηκαν στὴν Κρήτη, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι μαζί μας ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ πανσθενουργῶ Του δυνάμει μπορεῖ καὶ ἐλευθερώνει τὴν Ἐκκλησία Του ἀπὸ τὸ πνεῦμα πλάνης! Στὸ ἴδιο πνεῦμα σὲ ἄλλο σημεῖο τὸ «Μήνυμα» τονίζει ὅτι οἱ πιστοὶ δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχοῦν, διότι ἡ Ἐκκλησία ὡς Σῶμα Χριστοῦ μπορεῖ καὶ «ἀποβάλλει ὅσα αὐτὸ θεωρεῖ ξένα», ἐνῶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα «τὰ ἀσθενῆ θεραπεύει καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῖ»! «Δι’ αὐτὸ κάθε φόβος εἶναι περιττός, ὡς φανέρωσις ὀλιγοπιστίας»!

Μὲ ἄλλα λόγια τὸ Ἅγ. Ὅρος στὸ μῆνυμά του ἐμμέσως πλὴν σαφῶς ἐκφράζει τὴ δυσφορία του γιὰ τὴν ἔκβαση τῆς Συνόδου, ἀλλὰ καθησυχάζει τὸ λαό, διότι **«Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον «χειμάζεται, ἀλλ’ οὐ καταποντίζεται· κλυδωνίζεται, ἀλλ’ οὐ γίνεται ὑποβρύχιος· δέχεται βέλη, ἀλλ’ οὐ δέχεται τραύματα»».** Ποιὸς ὅμως εἶναι στὴν παρούσα περίσταση αὐτὸς ποὺ ἐξ αἰτίας του «χειμάζεται», «κλυδωνίζεται» καὶ «δέχεται βέλη» ἡ Ἐκκλησία; Ποιὸς ἄλλος παρὰ ἡ ἴδια ἡ Σύνοδος!

Ἄξιζι νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι οἱ Ἅγιοι γιὰ τὴν ὅλη ταραχὴ καὶ τὴν κρίση ἐνότητας ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν μέμφονται τοὺς ἀντιδρώντες στὶς ἀποφάσεις τῆς Κρήτης ὡς «οὐ κατ’ ἐπίγνωσιν ζηλωτές» ἢ φανατικούς κοκ οὔτε ζητοῦν τὴν τιμωρία τους. Μάλιστα ἐπαναβεβαιώνοντας τὸ κύρος τῆς Εἰσηγήσεως τῆς Ἱεροκοινοτικῆς Ἐπιτροπῆς (13/26.11.16) ὁ «θεσμικός» φορέας τοῦ Ἅγ. Ὅρους ἐγκαλεῖ σαφῶς τὴν ἴδια τὴ Σύνοδο γιὰ τὴν ταραχὴ καὶ τὴν κρίση ἐνότητος ποὺ ὑπάρχει στὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

Γράφει ἡ Εἰσηγήση τῆς Ἱεροκοινοτικῆς Ἐπιτροπῆς: «Δ. Σήμερον ἡ διατήρησις τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐν ὀδυνηρὸν αἴτημα. Ἐν Ἁγίῳ Ὅρει καὶ ἀλλαχοῦ ἀκούονται διαμαρτυρίαι καὶ δυστυχῶς ἀναπτύσσονται ἔως καὶ σχισματικαὶ τάσεις. Ἀναμφιβόλως εἰς αὐτὸ συμβάλλουν καὶ αἱ ἀμφισημίαι εἰς τὰ συνοδικὰ κείμενα, ἡ ἀσάφεια τῶν ὁποίων δημιουργεῖ προϋποθέσεις δι’ οἰκουμενιστικὴν ἐρμηνεῖαν των καὶ ἐπομένως ὀδηγεῖ εἰς κρίσιν τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς εἰς τοὺς ἐν ἐξελίξει θεολογικοὺς διαλόγους εἶναι δύσκολον νὰ παραμερισθοῦν τὰ «κεκτημένα» τῶν παρελθουσῶν δεκαετιῶν. Τὰ κείμενα τῆς Συνόδου πρέπει νὰ ὑπερβοῦν τὴν μονομέρειαν, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αὐτὰ ἠγγόνησαν τὴν ἰσχυρὰν θεολογικὴν παράδοσιν ποὺ ἐχάραξαν σύγχρονοι θεοφόροι Πατέρες καὶ ἔγκριτοι θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι διεῖδον τὴν πορείαν τῶν οἰκουμενικῶν διαλόγων ὡς μίαν οἰκουμενιστικὴν παρέκκλισιν. Ὅχι μόνον «ζηλωτικά», ὡς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὑγιεῖς φωναὶ ἀναζητοῦν λόγον ἀληθείας διὰ νὰ πεισθοῦν καὶ νὰ ἀναπαυθοῦν»!

Τὸ Ἅγιον Ὅρος εἶναι στὸ σημεῖο αὐτὸ σαφέστατο!

α) Ἀποτελεῖ θετικὸ σημεῖο τοῦ «Μηνύματος» μὲ εὐθεῖα ἀναφορὰ στὴν Κρήτη ἢ φράση ὅτι «Μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς Ρώμης ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἀκολουθοῦν αἱ γνωσταὶ ἀλλοιώσεις εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον». **Τὸ Ἅγιον Ὅρος δὲν χαρακτηρίζει τὴν Ρώμη ὡς «Ἐκκλησία», ἀλλὰ σημειώνει ὅτι ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία!** Ἡ φράση αὐτὴ τοῦ ἀγιορειτικοῦ κειμένου εἶναι σαφέστατη αἰχμὴ κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Κρήτης καὶ τῆς οἰκουμενιστικῆς ἐκκλησιολογίας.

β) Εύθεϊα ἀναφορὰ κατὰ τοῦ κειμένου «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» (§23) ἀποτελεῖ καί ἡ παράγραφος τοῦ ἀγιορειτικοῦ Μηνύματος «Αὐτοὶ ποὺ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ψάλλουν, διότι τὸ ζοῦν: «Θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν, Ἄδου τὴν καθαίρεσιν, ἄλλης βιοτῆς, τῆς αἰώνιου, ἀπαρχὴν καὶ σκιρτῶντες ὑμνοῦμεν τὸν αἴτιον», δὲν ἀντιπροσωπεύουν μίαν θρησκευτικὴν ἄποψιν, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ προτρέπωνται νὰ ἀποφεύγουν τὸν προσηλυτισμὸν, διότι θυσιάζουν τὴν ζωὴν των διὰ νὰ ἀναγγείλουν εἰς τὸν κόσμον ὅτι «ἐάλω ὁ θάνατος θανάτῳ». Τὸ πολυτίμον ποὺ ἔχει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία - καὶ τὴν τρέφει - εἶναι ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως. Καὶ δὲν ἔχει ἄλλον τρόπον νὰ προσφέρῃ τὴν ἀγάπην Τῆς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πασχάλιον πρόσκλησιν: «Δεῦτε πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς πίστεως».

Συνεπῶς, γιὰ τὸ Ἅγ. Ὅρος γνήσια ἀγάπη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐκφράζει μόνο ἡ ἱεραποστολικὴ πρόσκληση πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους νὰ ἐπιστρέψουν καὶ νὰ ἐνταχθοῦν στὴν ἀλήθεια τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως καὶ ὄχι ἡ οἰκουμενιστικὴ ἀγαπολογία ἡ ὁποία πλεονάζει στὰ κείμενα τῆς Κρήτης καὶ γενικότερα στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση!

Πόσο θὰ εἴμαστε ὡς Ὁρθόδοξοι ἀναπαυμένοι ἐὰν στὰ κείμενα τῆς Κρήτης ὑπῆρχε ἀναφορὰ ὡσὰν αὐτὴ τοῦ ἀγιορειτικοῦ Μηνύματος: «Θεωροῦμεν δὲ ἀχαριστίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἔλλειψιν ἀγάπης πρὸς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς - τοὺς ἐγγύς καὶ τοὺς μακρὰν - ἐὰν δὲν τονίζομεν μετὰ πάσης παρρησίας καὶ σαφηνείας τὸν πλοῦτον τῆς Χάριτος ποὺ ἀπολαμβάνομεν ζῶντες ἐντὸς τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας!»! Ἀλλὰ, τὸ πνεῦμα τῆς Κρήτης εἶναι, δυστυχῶς, ξένο πρὸς αὐτὸ τοῦ Ἀγιωνύμου Ὅρους ...

γ) Μὲ λεπτότητα καὶ πολὺ συγκεκαλυμμένα ὁ συντάκτης τοῦ Μηνύματος ἀναφέρεται στὸ κείμενο τῆς Κρήτης μὲ τίτλο «Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας» – τὸ ὁποῖο βλέπει τὴν ἀποστολὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας χωρὶς ἐσχατολογικὸ προσανατολισμὸ ἀλλὰ τὴν περιορίζει σὲ ἐγκόσμια πλαίσια – καὶ σημειώνει: «Θὰ ἔπρεπε τότε νὰ ἐξέλθωμεν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς ρύμας συνεργαζόμενοι μετὰ τῶν ἄλλων καταδίκων εἰς τὴν χώραν τῆς σκιᾶς τοῦ θανάτου ἐπιζητοῦντες βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς συμφορᾶς. Ἀλλὰ ἅπαγε τῆς βλασφημίας! «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς». Καὶ ὅλοι ἀναμένουν βοήθειαν ἐκ τῶν τῆς Ἀναστάσεως τὴν πεῖραν εἰληφόντων».

δ) Δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας ὅτι οἱ Ἀγιορεῖτες ἀναφερόμενοι στὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ τονίσουν πολλὰς φορὰς καὶ μὲ ἔνταση τὴν ἰδιαιτέρη σπουδαιότητα ποὺ ἔχει ἡ ὀρθότητα τῆς πίστεως καὶ ἡ διαφύλαξίς της ἀπαρα-χαρακτοῦ ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία: «Ὁλη ἡ ζῶσα οἰκοδομὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐδράζεται εἰς τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως. Κάθε ἀλλοίωσις εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγματος προκαλεῖ ρωγμὰς καὶ ἀλλοιώσεις εἰς τὸν χῶρον τῆς ζωῆς». Ποιὸς δὲν κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς σὲ σχέση μὲ ὅσα ἔχει ἀποφασίσει ἡ Κρήτη;

ε) Ὁ συντάκτης τοῦ Μηνύματος τονίζει ὅτι «τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν μετὰ σαφηνείας διετύπωσε τὰς ἀπόψεις του διὰ τοὺς γινομένους διαλόγους μετὰ τῶν ἑτεροδόξων Χριστιανῶν». Ἀποσιωπᾷ ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Σύνοδος περιφρόνησε τελείως καὶ ἀποφασίσει ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς τὶς πάγιες θέσεις τοῦ Ἅγ. Ὅρους γιὰ τοὺς διαλόγους μὲ τοὺς ἑτεροδόξους.

στ) Τέλος, οἱ Ἀγιορεῖτες ἂν καὶ προσπαθοῦν νὰ καθησυχάσουν τὶς ταραγμένες συνειδήσεις τῶν πιστῶν ἀπὸ ὅσα θλιβερὰ συνέβησαν στὴν Κρήτη, ἐν τούτοις πιστεύουν ὅτι ἡ ἐγρήγορη τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπαραίτητος ὄρος γιὰ τὴν ὑγεία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Σώματος. Ἔτσι, ἐπικαλοῦνται τὴν «ἱστορικὴ ἐγκύκλιο (1848)» τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ὅτι «παρ' ὑμῖν οὔτε Πατριάρχαι, οὔτε Σύνοδοι ἐδυνήθησαν ποτὲ εἰσαγαγεῖν νέα, διότι οὐπερασπιστῆς τῆς θρησκείας ἐστὶν αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι αὐτὸς ὁ λαός, ὅστις ἐθέλει τὸ θρήσκευμα αὐτοῦ αἰωνίως ἀμετάβλητον καὶ ὁμοειδὲς τῷ τῶν Πατέρων αὐτοῦ» καὶ παράλληλα δηλώνουν ὅτι «δὲν θέλομεν νὰ προτείνωμεν ἐφησυχασμὸν ἀδιαφορίας, ἀλλὰ νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὴν σημασίαν τῆς ἐγρηγόρσεως καὶ τῆς πίστεως».

Γ. Ίσως κάποιοι διαβάζοντας αυτό το σχολιασμό μου στο «Μήνυμα του Ἁγίου Ὁρους περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κρήτῃ Συνόδου» μὲ ἐγκαλέσουν γιὰ ἔλλειψη ἀντικειμενικότητας καὶ γιὰ προσπάθεια δικαιολογήσεως τῶν ἀδικαιολογητῶν. Ίσως ἔχουν δίκιο γιὰ τὴ μομφὴ τους αὐτή! Ίσως εἶναι ἀλήθεια! Ὁ σεβασμὸς μου στὴν Ἀγιορειτικὴ παράδοση καὶ στοὺς σημερινοὺς φορεῖς τῆς (Καθηγουμένους ἢ ἀπλοὺς Κοινοβιάτες καὶ Κελλιῶτες μοναχοὺς) μὲ ἐξαναγκάζει νὰ προσεγγίσω τὴ στάση τοῦ Ἁγ. Ὁρους ἐναντι τῆς Συνόδου μὲ πολὺ ἀγαθὸ λογισμό. Δὲν θέλω νὰ πιστέψω ὅτι τὸ Κάστρο ἔπεσε, παρὰ τὶς Κεκρόπορες ποὺ ἔχουν διάπλατα ἀνοίξει...

Γιὰ νὰ εἶμαι ὁμως ἀπολύτως εὐλικρινὴς - αὐτὸ νομίζω σημαίνει σεβασμὸς - μὲ τοὺς λίαν σεβαστοὺς μου Πατέρες τοῦ Ἁγίου Ὁρους, θὰ περίμενα καὶ ἐγὼ, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι πατέρες καὶ ἀδελφοί, ἀπὸ τὸν ἐπίσημο «θεσμικὸ» ἐκφραστὴ τους λόγο σαφέστερο ποὺ νὰ λέει τὰ πράγματα μὲ τὸ ὄνομά τους πέρα καὶ μακριὰ ἀπὸ συγκεκαλυμμένες διατυπώσεις καὶ σκοπιμότητες ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς. Τὸ «Μήνυμα τοῦ Ἁγίου Ὁρους περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης ἐν Κρήτῃ Συνόδου» ἀπευθύνεται σὲ ὁλόκληρὴ τὴν Ὁρθοδοξία: στοὺς Προκαθημένους, στοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους, στὸν ὑπόλοιπο κλῆρο, στὶς μοναστικὲς Ἀδελφότητες, σὲ θεολόγους, ἀλλὰ καὶ στὸν ἀπλὸ λαό, ποὺ ὅλοι περιμέναμε ἐναγωνίως ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὁρος νὰ ἐκφράσει μὲ σαφήνεια καὶ πληρότητα τὴν ἄποψή του γιὰ τὴ Σύνοδο.

Ἦταν ἡ Σύνοδος πραγματικὰ «Ἁγία καὶ Μεγάλη»; Ἀναδείχθηκε, τελικά, ὁ ἐκφραστὴς τῆς Ὁρθόδοξης ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ αὐτοσυνειδησίας; Οἱ ἀποφάσεις τῆς εἶναι καρπὸς θεοῦ φωτισμοῦ καὶ ἐλάμπειας τοῦ Παρακλήτου; Ποιὰ ἡ ἄποψη τοῦ Ἁγ. Ὁρους ἐπ’ αὐτῶν τῶν κρισίμων ἐρωτημάτων;

Τὸ Μήνυμα τοῦ Ἁγ. Ὁρους ἀναμφισβήτητα εἶναι ὑψηλοῦ θεολογικοῦ περιεχομένου, μεστὸ χριστολογικῶν, ἐκκλησιολογικῶν, ἀνθρωπολογικῶν καὶ ἐσχατολογικῶν νοημάτων. Κανένα ἀπὸ τὰ κείμενα τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης δὲν τὸ πλησιάζει! Μακάρι νὰ ἦταν συνοδικὸ κείμενο – θὰ ἀναδείκνυε τότε τὴ Σύνοδο πραγματικὰ Ἁγία καὶ Μεγάλη, πραγματικὰ Πανορθόδοξη!

Ὅμως ἀναφερόμενο στὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης νομίζω πὼς εἶναι ἐξαιρετικὰ ἄτολμο, ἀρνεῖται νὰ ἀκουμπήσει ἐπὶ τὸν «τύπον τῶν ἡλῶν» καὶ κυρίως διαφέρει πάρα πολὺ ὡς πρὸς τὴ σαφήνεια καὶ τὴν παρρησία συγκρινόμενο μὲ παλαιότερα ἀλλὰ καὶ πρόσφατα ἀντίστοιχα ἀγιορειτικὰ κείμενα. Ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὰ δύο τελευταῖα ἱεροκοινοτικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα μνημονεύει ἡ διαφορὰ εἶναι μεγάλη. Φαίνεται νὰ συνθλίβεται ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ ἀπὸ «τὴν ὑπερχιλιόχρονη, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόσφατη ἀγιορειτικὴ ὁμολογιακὴ παράδοση»[7], ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ τὰ ὅσα ἔγιναν στὴν Κρήτη, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἀπὸ τὶς γνωστὲς σὲ ὅλους πιέσεις τοῦ Φαναρίου ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ εὐθεῖα ἀμφισβήτηση τῶν ἐπιλογῶν του ἀπὸ τοὺς Ἀγιορεῖτες.

Ἔτσι, τὸ ἀγιορειτικὸ Μήνυμα θέλει νὰ πεῖ κάτι ἀλλὰ φαίνεται νὰ μὴν μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ! Καὶ τὴν ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκρύψει, ἐπαινώντας ὡς ἀγιοπνευματικὴ τὴ Σύνοδο, ἀλλὰ καὶ τὸ Φανάρι δὲν θέλει νὰ δυσареστήσει ἐκφράζοντας μὲ σαφήνεια τὴ θέση του. Σὲ τέτοιες ὁμως περιπτώσεις κινδυνεύει – ὀρθότερα, πέτυχε – νὰ μὴν ἀναπαύσει κανένα καὶ τὸ κρισιμότερο νὰ διακυβεύσει τὴν ἴδια τὴν ἀξιοπιστία του...

Αὐτὸ ὁμως ποὺ δὲν μπορῶ νὰ δικαιολογήσω στὸ «Μήνυμα» εἶναι ἡ ἐξίσωση τῆς διακοπῆς τοῦ μνημοσύνου τοῦ «γυμνῆ τῆ κεφαλῆ» κηρύσσοντος αἵρεση ἐπισκόπου μὲ τὸ σχίσμα. Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τῆς παρούσης ἢ ἀναίρεση τῆς πεπλανημένης αὐτῆς ἀπόψεως[8]. Θὰ ἤθελα μόνο δύο ἐπισημάνσεις:

α) Ἀσφαλῶς μία διακοπὴ μνημοσύνου εἶναι πιθανὸ νὰ ὀδηγήσει σὲ σχίσμα, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ διακοπὴ, αὐτὴ καθ’ ἑαυτή, δὲν εἶναι σχίσμα, καὶ δὲν εἶναι καθόλου βέβαιο ὅτι κάθε διακοπὴ θὰ ἐξελιχθεῖ σὲ σχίσμα. Συνεπῶς, δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς σχισματικὸς καθένας ποὺ διακόπτει δικαιολογημένα τὸ μνημόσυνο τοῦ ἐπισκόπου του. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐπ’ αὐτοῦ ἀποφανθεῖ συνοδικῶς καὶ συνεπῶς ὀφείλουμε ὅλοι νὰ σεβόμαστε τὴ συνοδικὴ ἀπόφαση καὶ

τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοση. Ἡ Ἐκκλησία μας διὰ τοῦ 15ου κανόνος τῆς Πρωτοδευτέρας εἶναι σαφῆς γιὰ ὅσους δικαιολογημένα διέκοψαν τὸ μνημόσυνο τοῦ ἐπισκόπου τους. Προστάζει ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζονται ὡς σχισματικοί: «ἀλλὰ καὶ τῆς πρεπούσης τιμῆς τοῖς ὀρθοδόξοις ἀξιωθῆσονται. Οὐ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδεπισκόπων καὶ ψευδοδιδασκάλων κατέγνωσαν, καὶ οὐ σχίσματι τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας κατέτεμον, ἀλλὰ σχισμάτων καὶ μερισμῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ρύσασθαι». Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀποφανθεῖ συνοδικῶς καὶ μέ σαφήνεια: ἡ κανονικὴ διακοπὴ μνημοσύνου δὲν εἶναι σχίσμα ἀλλὰ φροντίδα ἀποτροπῆς «σχισμάτων καὶ μερισμῶν»...

β) Ἐρωτῶ: Ἦταν σχισματικοὶ καὶ βγῆκαν ἐκτὸς Ἐκκλησίας οἱ Μητροπολίτες Ἐλευθερουπόλεως Ἀμβρόσιος, Φλωρίνης Αὐγουστίνος καὶ Παραμυθίας Παῦλος ὅταν διέκοψαν τὸ μνημόσυνο τοῦ Ἀθηναγόρα μέχρι τοῦ θανάτου του; Ἦταν σχισματικὸ καὶ ἐκτὸς Ἐκκλησίας σχεδὸν ὅλο τὸ Ἅγ. Ὅρος ὅταν διέκοψε τὸ μνημόσυνο τοῦ Ἀθηναγόρα μέχρι τοῦ θανάτου του;

Ἄς μοῦ ἐπιτρέψει ὁ συντάκτης τοῦ ἀγιορειτικοῦ Μηνύματος, σεβαστὸς μου π. Βασίλειος (Γοντικάκης), νὰ ἀναφερθῶ σὲ δύο ἐπιστολές:

i) Στὴν ἀπὸ 11.1968[9] μὲ τὴν ὁποία ἡ Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα δικαιολογεῖ γιατί δὲν εἶχε - μέχρι τότε - διακόψει τὸ μνημόσυνο τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα «πράγμα σπάνιο γιὰ Κοινόβιο τοῦ Ἁγίου Ὅρους», ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει. Στὴν ἐπιστολὴ μεταξύ ἄλλων ἀναφέρονται μὲ ἀξιομίμητη καλογερικὴ σαφήνεια καὶ εὐθύτητα μεταξύ ἄλλων τὰ ἑξῆς: **«Τὸ ὅτι στή Μονὴ Σταυρονικήτα μνημονεύεται σήμερα τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου – πράγμα σπάνιο γιὰ Κοινόβιο τοῦ Ἁγίου Ὅρους –, τοῦτο γίνεται κατ' ἀνοχήν, ἀπὸ σεβασμὸ στὴν Ἐκκλησία, καὶ ὄχι σάν ἔκφρασι καταφάσεως στή γραμμὴ αὐτή.** Αὐτὸ δὲ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ ποῦμε, γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦνται ψευδαισθήσεις σ' αὐτοὺς πού βλέπουν τὴν Ἐκκλησία ἐξωτερικά, οὔτε φόβους στοὺς πιστοὺς ἀδελφούς (νὰ δημιουργοῦμε). Θὰ ἦταν πράγματι τουλάχιστον ἄστοχη, ἂν μὴ ἀθλία, ἢ ἀποστολὴ ἐκείνου πού στό χῶρο τοῦ Ἁγίου Ὅρους ἐνσυνείδητα θὰ προωθοῦσε τέτοιες ἰδέες (σημ. συντ.: ἐννοεῖ τις οἰκουμενιστικὲς ἀπόψεις καὶ πρακτικὲς τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα).

Πιστεύουμε ὅτι ἡ στάσις πολλῶν Ἀγιορειτῶν καὶ τῶν ἐνσυνείδητα πιστῶν σ' ὅλη τὴν Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἀρνητικὴ. Ἡ ἄρνησις πρὸς τὸν Πατριάρχην δὲν εἶναι ἄρνησις πρὸς τὴν ἀγάπην οὔτε πρὸς τὴν ἐνότητα. Εἶναι «ὄχι» πρὸς τὸ ψευδές καὶ «ναί» πρὸς τὴν Ἀλήθειαν, πού κρύβει μέσα της ἡ Ἐκκλησία.

Ὅταν οἱ πιστοὶ διακρίνουν διαφορές, πού ὑπάρχουν μεταξύ Ὀρθοδόξων καὶ Ἐτεροδόξων, δὲν σημαίνει ὅτι ἐπιθυμοῦν τὸ σχίσμα καὶ τὴ διαιωνισί του, ἀλλὰ ζητοῦν τὴν ἀληθινὴ ἐνότητα, τὴ μόνη σωτήριο γιὰ ὅλους. Εἶναι ἄρα αὐτὸ ἕνας σταυρὸς, πού ὑποφέρουν ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἀδελφούς....

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, πού φάνηκαν «σκληροί» στὴ διατήρησι τοῦ Δόγματος, εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀγάπησαν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸν ἄνθρωπο. Γιατί γνώρισαν τὰ ἀπύθμενα βάθη του καὶ δὲν θέλησαν ποτέ νὰ τὸν κοροιδέψουν μὲ τίς συνθηματολογίες ἐφήμερης καὶ ἀνύπαρκτης ἀγάπης, ἀλλὰ τὸν σεβάστηκαν προσφέροντάς του τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἀλήθειας, πού χαρίζει τὴ μακαρία ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζωὴ.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ πιστότης στό Δόγμα στενοκεφαλιά οὔτε ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν Ὀρθοδοξία μισαλλοδοξία, ἀλλὰ ὁ μοναδικὸς τρόπος ἀληθινῆς ἀγάπης».

Ποιοὶ ὑπογράφουν τὸ μνημειῶδες αὐτὸ κείμενο;

Ἀρχιμ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ [ΓΟΝΤΙΚΑΚΗΣ] Ἡγούμενος τῆς Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα

Ἱερομ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ [ΧΑΤΖΗΜΜΑΝΟΥΗΛ]

Μοναχὸς [ΑΓΙΟΣ] ΠΑΪΣΙΟΣ

ii) Ἡ δευτέρη ἐπιστολὴ εἶναι τῆς 10.1970[10] τῆς Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα, ὅταν καὶ αὐτὴ πλέον διέκοψε τὸ μνημόσυνο τοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα ἀκολουθώντας τὸ λοιπὸ Ἅγιον Ὅρος. Γράφει ἡ Μονὴ πρὸς τὴν Ἱ. Κοινότητα τοῦ Ἅγ. Ὅρους: «Συγκεκριμένως εἰς τὴν ἡμετέραν Μονή,

παρ' ὄλην τήν ἀγιορείτικην ἀντίδρασιν, ἐμνημονεύαμεν μέχρι τινός τοῦ Πατριαρχικοῦ ὀνόματος φειδόμενοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Μετά δέ τήν περί Φιλίόκβε καί Πρωτείου, ὡς ἀπλῶν ἐθίμων, δήλωσιν τοῦ Πατριάρχου, ἐπαύσαμεν τό μνημόσυνον, αἰσθανθέντες ὅτι ἐξέλιπεν πᾶν περιθώριον ἀνοχῆς ἢ προθεσμία ἀναμονῆς. Αἱ παρόμοιαι δηλώσεις δέν ἀποτελοῦν μόνον ἀναίρεσιν τῆς Θεοδιδάκτου καί ζωηφόρου παραδόσεως τῆς Ἁγίας μας Ἐκκλησίας, ἀλλά συγχρόνως ἐμπαιγμόν πρός τόν ταλαίπωρον Δυτικόν κόσμον, ... Τό νά ἀκολουθῆ ὅθεν τάς πατριαρχικάς καί οἰκουμενικάς ἀκροβασίας κανεῖς, δέν ἀπάδει ἀπλῶς πρός τήν Ὁρθόδοξον ἱεροπρέπειαν ἀλλά καί ἀντίκειται πρός τήν στοιχειώδη σοβαρότητα»!

Ποιὸς λέει αὐτὰ καί ὑπογράφει τήν ἐπιστολή διακοπῆς τοῦ μνημοσύνου τοῦ ἐπισκόπου; Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἀρχιμ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ [ΓΟΝΤΙΚΑΚΗΣ] ἐκ μέρους τῆς Ἀδελφότητος!

Ἰσως κάποιοι ἀντιτάξει ὅτι ἄλλες οἱ συνθήκες σήμερα. Αὐτὸ ἀκριβῶς λέω καί ἐγώ: οἱ οἰκουμενιστικὲς δηλώσεις καί πράξεις τοῦ Ἀθηναγόρα ὠχριοῦν μπροστὰ σέ ὅσα διαπράττονται στὴν μετὰ-Ἀθηναγόρα ἐποχὴ καί ἰδιαίτερος στὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ τοὺς ἐν Φαναρίῳ: πχ. «Ὁμολογία Θυατείρων»(1975)[11], συμπροσευχὲς μέχρι καί ἀτελῆ συλλείτουργα ἐν Φαναρίῳ καί Ρώμῃ, de facto ἀναγνώριση τῆς Οὐνίας παρὰ τὶς λεκτικὲς καταδικές[12], συμφωνίες μὲ τοὺς ἑτεροδόξους ποὺ ἀκυρώνουν τὴ συνοδικὴ καί πατερικὴ παράδοση κοκ!

Καὶ τὸ χεῖριστο ὄλων: ἔχουμε συνοδική, «πανορθόδοξη» ἐπικύρωση-ἀποδοχὴ-ἀναγνώριση τοῦ οἰκουμενισμοῦ καί τῶν κακοδόξων κειμένων τοῦ ΠΣΕ[13] ἀπὸ τὴν τάχα καί «Ἁγία καί Μεγάλη» Σύνοδο τῆς Κρήτης.

Τί ἄλλο πρέπει νὰ γίνῃ, σεβαστοὶ μου Πατέρες;

Φρίπτω ὅταν συλλογίζομαι ὅτι ὁ Χαριτωμένος ἀγιορείτης Γέροντας Ἐφραίμ Κατουνακιώτης μᾶς φανέρωσε ὅτι κατόπιν πολλῆς του προσευχῆς ὁ Θεὸς τοῦ ἀποκάλυψε – ἔτσι εἶπε ὁ Γέροντας – ὅτι ἡ **Οἰκουμενικὴ Κίνηση κυριαρχεῖται ἀπὸ πονηρὰ πνεύματα**[14] καί μία Σύνοδος ποὺ θέλει νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση ὡς Ὁρθόδοξη(!) ἀντὶ νὰ καταδικάσῃ τὸν οἰκουμενισμό τὸν ἀποδέχθηκε!

Ἀλήθεια, ποίου πνεύματος ἦταν, τελικὰ, ἡ Σύνοδος τῆς Κρήτης;

Ταπεινῶς ἐλπίσαμε ὅτι ἡ σημερινή, ἐπίσημη, «θεσμικὴ» ἔκφραση τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἀκολουθώντας τὴ νηπτικὴ πρακτικὴ θεογνωσίας τοῦ ἀειμνήστου ἀγιορείτη Γέροντα Ἐφραίμ Κατουνακιώτη θὰ μᾶς τὸ ἔλεγε μὲ τὴν ἐπιβεβλημένη καλογερικὴ εὐθύτητα...

Ἀκόμα καί τώρα, πάντως, «προσβλέπομεν μετ' ἐλπίδος», ἐλπίζοντες ὅτι «ἡ ἐλπίς οὐ καταισχύνει»...

[1] http://www.romfea.gr/images/article-images/2017/06/DIPLI_CRETE.pdf

[2] Ἱ. Μητρόπολις Πειραιῶς, Γραφεῖο ἐπὶ τῶν Αἰρέσεων καί τῶν Παραθρησκειῶν, «Σχόλιο γιὰ σύσταση ἀταραξίας καί ἐφησυχασμοῦ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος», 6.7.2017, στό http://aktines.blogspot.gr/2017/07/blog-post_94.html καί Δ. Ἀναγνώστου, «Τὸ παρασκήνιον τοῦ ἀνακοινωθέντος τῆς Διπλῆς Συνάξεως», Ὁρθόδοξος Τύπος, φ. 2172/7-7-2017 καί στό http://aktines.blogspot.gr/2017/07/blog-post_37.html#more, Ἱ. Μπουγά, «Τὸ Ἅγιον Ὅρος τάσσεται ὑπὲρ τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου καταδικάζοντας τὶς ἐναντίον τῆς αἰρετικῆς φωνῆς», 3.7.17, στό <http://www.amen.gr/article/to-agion-oros-tassetai-yper-tis-agias-kai-megalis-synodou-katadikazodas-tis-enadion-tis-airetikis-fores>

[3] <http://www.romfea.gr/epikairoτητα-xronika/8611-parembasi-tou-agiou-oros-gia-tin-agia-kai-megali-sunodo>

[4] http://thriskeftika.blogspot.gr/2017/01/blog-post_23.html

[5] Βλ. ἐπιστολὲς πρός τὴν Ἱ. Κοινότητα τῶν Ἱ. Μονῶν Καρακάλλου (6.3.16), Γρηγορίου (22.3.16), Κουτλουμουσίου (26.3.16), Ξηροποτάμου (26.3.16), Φιλοθέου (26.3.16) καί

Ζωγράφου (27.4.16), Θεοδρομία, ΙΗ (2016), τ. 1-2, σ. 189-204 και στο http://thriskeftika.blogspot.gr/2016/04/blog-post_36.html. Ίδιαίτερα σημαντικά είναι τὰ κείμενα τῆς Ἱ. Μ. Γρηγορίου πρὸς τῆς Συνόδου (Ἱ. Μ. Ὁσ. Γρηγορίου, «Σχόλια καὶ προτάσεις ἐπὶ τῶν σχεδίων κειμένων τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου», 4/17.3.16, στο http://www.monastery.gr/epikaira/Synodos/I.M.OSIOY_GRHGORIOY_AGIOY_OROYS_SXOLI_A_KAI_PROTASEIS_EPI_TON_SXEDION_KEIMENON.pdf) καὶ μετὰ τὴ Σύνοδο (Ἱ. Μ. Ὁσ. Γρηγορίου, «Ἐκτιμήσεις περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου», 6/19.9.2016, στο http://www.monastery.gr/epikaira/Synodos/EKTIMHSEIS_SYNODOY.pdf)

[6] Μνημονεύω ἰδιαίτερα τὸ κείμενο «Ἐμπονος κραυγὴ Κελλιωτῶν Πατέρων τοῦ Ἁγίου Ὅρους πρὸς τοὺς Ὁρθόδοξους κληρικούς καὶ λαϊκοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, Μάρτιος 2017, Θεοδρομία, ΙΘ (2017), τ. 1, σ. 30-47, καὶ στο http://aktines.blogspot.gr/2017/04/blog-post_80.html#more καὶ τὸ κείμενο Ἀγιορειτῶν Πατέρων, «Ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἱ. Κοινότητα», 20.6./3.7.2016, Θεοδρομία, ΙΗ(2016), τ. 3-4, σ. 488-494.

[7] Εἰσήγηση Ἱεροκοινοτικῆς Ἐπιτροπῆς, 13/26.11.2016.

[8] Παραπέμπουμε στίς σχετικὲς ἀναφορὲς τοῦ κανονικῶς διακόψαντος τὸ μνημόσυνο πρωτοπρεσβυτέρου π. Θεοδ. Ζήση, ὁ ὁποῖος μὲ πληρότητα καὶ σαφήνεια ἀπαντᾷ σὲ κάθε καλοπροαίρετη ἀντίρρηση καὶ ἀπορία ἀλλὰ καὶ ἀνασκευάζει κάθε κακοπροαίρετη κριτικὴ σχετικὴ μὲ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ ζήτημα: π. Θ. Ζήση, «Ἀποτείχιση ἀπὸ τὴν αἵρεση ὄχι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία», τοῦ ἰδίου, «Δήλωση διακοπῆς μνημοσύνου», Θεοδρομία, ΙΘ (2017), τ. 1, σ. 3-13, 48-65, καὶ στο π. Θ. Ζήσης, Μετὰ τὴν «σύνοδο» τῆς Κρήτης, Ἡ διακοπὴ μνημοσύνου καὶ ἡ δικαστικὴ μου δίωξη, ἐκδ. Τὸ Παλίμψηστον, Θεσσαλονίκη, 2017, σ. 73-88, 89-115.

[9] Ὁρθόδοξος Τύπος, φ. 1680/9.3.2007, σ. 1,5

[10] Ὁρθόδοξος Τύπος, φ. 142/15.6.1971, σ. 4, καὶ «Ἅγιον Ὅρος, Διαχρονικὴ μαρτυρία στοὺς ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς Πίστewς», Ἅγ. Ὅρος 20142, σ. 104-107.

[11] βλ. Μητρ. Ναυπάκτου Ἱερόθεος, «“Ὁμολογιακὴ” διγλωσσία, ἀσάφεια καὶ σύγχυση», Παρέμβασις, Ἰούλιος 2016.

[12] Φαναριώτικα “κατορθώματα” μὲ τοὺς Οὐνίτες, γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθεῖ τραγικὰ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανὸς ὅταν ἔγραψε ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι «καταντήσαμε Οὐνίτες»:

α) ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ἐπέδωσε ἅγιο Ποτήριο στὸν Οὐνίτη πρῶην “Ἀρχιεπίσκοπο” ἐν Ἀθῆναις Δημήτριο Σαλάχα, ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του (!), ἐνῶ ἀπέστειλε εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν στὸν Οὐνίτη “Ἀρχιεπίσκοπο” Οὐκρανίας γιὰ τὶς εὐχὲς του γιὰ εὐόδωση τῶν ἐργασιῶν τῆς Πανορθόδοξου! Τὸ Πατριαρχικὸ εὐχαριστῶ ἦρθε μετὰ τὴ Σύνοδο τῆς Κρήτης ποὺ κατὰ τὰ ἄλλα... κατεδίκασε τὴν Οὐνία...

β) Ὁ Μητρ. Προύσης Ἐλπιδοφόρος κατὰ τὴ διάρκεια “ἀρχιερατικῆς Λειτουργίας” Οὐνιτῶν στὴν Ἰταλία (25.10.2015) ἀπήγγειλε τὸ «Πιστεύω», ἀντάλλαξε λειτουργικὸ ἀσπασμὸ μὲ τὸν οὐνίτη “ἐπίσκοπο” καὶ τὸν ἄκουσε στὴ Μ. Εἴσοδο νὰ μνημονεύει τοῦ «πάπα Φραγκίσκου καὶ τοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου». Στὸ τέλος, ὁ κ. Ἐλπιδοφόρος ἀπὸ Ὡραίας Πύλης στὴν προσφώνησή του πρὸς τὸν Οὐνίτη “ἐπίσκοπο” εἶπε τὰ ἑξῆς ἀδιανόητα γιὰ Ὁρθόδοξο ἐπίσκοπο: «Σήμερα ἔγινε μεγάλη χαρὰ στὸν οὐρανό, καὶ οἱ Ἄγγελοι ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν μὲ τὰ φτερά τους, πετώντας πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας! Γιατὶ ἀκόμη μία φορὰ ἡ Κωνσταντινούπολη, ἡ μητέρα μας Ἐκκλησία, τὸ Οἰκουμενικὸ μας Πατριαρχεῖο, ὁ Παναγιώτατος Πατριάρχης μας κ. Βαρθολομαῖος, ἔστειλε στὰ παιδιὰ του τὰ ἀγαπημένα, σὲ σᾶς ὅλους, ἓνα Ἱεράρχη τῆς Κωνσταντινούπολης. (Δὲν ἀκούγεται εὐκρινῶς)... χρησιμοποιοῦμε δύο Πατέρες μας, τὸν πάπα Φραγκίσκο καὶ τὸν Πατριάρχη Βαρθολομαῖο, ὁ Θεὸς νὰ τοὺς δίδει ὑγεία, νὰ τοὺς δίδει χρόνια πολλά, γιὰ νὰ μᾶς καθοδηγοῦν, ὅλους μας, στὸ δρόμο τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀγάπης! Τὴν χαρὰ μας αὐτὴ τὴν ὀφείλομε καὶ στὴν ἀδελφικὴ πρόσκληση τοῦ θεοφιλεστάτου ἀδελφοῦ, τοῦ ἀγαπημένου Ἐπισκόπου Μύρων κ. Δονάτου, ὁ ὁποῖος ποιμαίνει αὐτὴν τὴν ἐπαρχία σὰν ἄγγελος Κυρίου». Βλ. www.youtube.com/watch?v=zp15aaXPCWM καὶ

<https://www.youtube.com/watch?v=bVghw-sjp5Y>

Τέτοιες άσχημοσύνες δεν είχε τολμήσει ούτε ο Άθηνάγορας...

[13] π. Άν. Γκοτσοπούλου, «Η Σύνοδος τῆς Κρήτης καὶ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ)», 28.9.2016, στὸ <http://www.impantokratoros.gr/F99804D6.el.aspx>

[14] π. Άν. Γκοτσοπούλου, «Ὁ οἰκουμενισμὸς–τὰ ἀκάθαρτα Πνεύματα καὶ ἡ Σύνοδος τῆς Κρήτης», 28.9.2016, στὸ <http://www.impantokratoros.gr/43815419.el.aspx>

<http://www.orthodoxia.online/2017/07/26/πρωτοπρ-αναστάσιος-γκοτσόπουλος-το-ά/>